

บ่วงโซ่ล้ามมนุษย์^๑

सानุ มหัทธนาดุลย์
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทนำ

ทราบหรือไม่ว่า เราทั้งหลายต่างเคยเกิดมาแล้วในวัฏฏะสงสารนี้ยาวนานมากจนเราเองก็นับจำนวนครั้งที่เกิดแล้วไม่ถ้วน เราต่างก็เคยได้ท่องเที่ยวไปในภพภูมิต่าง ๆ มาแล้วทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น กามภูมิ (อบายภูมิ ๔ มนุษย์ภูมิ ๑ และเทวภูมิอีก ๖) รูปภูมิ ๑๖ (พรหมที่มีรูปที่เราเห็นว่ามี ๔ กรณันหะละ) และอรูปภูมิ ๔ (พรหมที่ไม่มีรูป) และเป็นที่แน่นอนว่าเราจะต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏะสงสารนี้โดยไม่รู้จักจบสิ้น พระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดาเองก็บำเพ็ญตนอยู่ยาวนานถึง ๔ อสงขัย ๑ แสนกัปป์ กว่าจะตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เราจะมีใจได้อย่างไรว่าเราจะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์หรือไปเกิดในสุคติภูมิ เช่น สวรรค์โลก พรหมโลก เป็นต้น เราจะมั่นใจได้อย่างไรว่าเราจะไม่ตกต่ำลงไปเกิดในอบายภูมิ ทั้ง ๔ คือ เปรต อสุรกาย สัตว์นรก และเดรัจฉาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่ปราศจากความสุข เป็นดินแดนแห่งความเสื่อมเป็นที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การเกิดเป็นทุกข์” แล้วเราจะข้ามพ้นความทุกข์เหล่านี้ไปได้ได้อย่างไรเล่า ?

บทความที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้จะเฉลยให้ท่านทราบว่า อะไรเป็นตัวการร้ายที่ทำให้เราต้องจมอยู่ในสังสารวัฏนี้ ? อะไรคือบ่วงโซ่ที่ทำให้หน้าที่ล้ามมนุษย์เอาไว้อย่างแน่นหนา ทำให้ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ? พร้อมทั้งเฉลยปัญหาที่สำคัญที่สุดที่ว่า “เราจะหลุดออกจากบ่วงโซ่นี้ได้อย่างไร ? ”

ตัวการร้ายที่ทำให้จมอยู่ในสังสารวัฏ

ตัวการร้ายของปัญหาดังกล่าวทั้งหมดนี้ คือกิเลสที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด ย้อนไปตั้งแต่เมื่อเรายังเป็นตัวอ่อนในครรภ์มารดาเสียอีก หากจะกล่าวให้ถูกต้อง กิเลสที่ว่านั้นมันติดอยู่ใน DNA ในพันธุกรรมของเราด้วยซ้ำ เป็นการส่งต่อทางพันธุกรรมของกิเลสเดิมที่มีอยู่ของเราจากภพภูมิที่ผ่านมา ในทางพระพุทธศาสนาเรียกกิเลสที่ติดตัวมานี้ว่า “สังโยชน”^๒ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับสังโยชนที่ผูกมัดสัตว์ไว้ในภพว่า “ปุถุชนผู้ประกอบด้วยทวิฏฐิสังโยชน ผู้ยังไม่ได้สดับยอมไม่พ้นจากความเกิด (ชาติ) ความแก่ (ชรา) ความตาย (มรณะ) ความเศร้าโศก (โศก) ความคร่ำครวญ (ปริเทวะ) ความทุกข์กาย (ทุกข์) ความทุกข์ใจ (โทมนัส) และ ความคับแค้นใจ (อุปายาส) ย่อมไม่พ้นจากความทุกข์”^๓

^๑ สานุ มหัทธนาดุลย์, “บ่วงโซ่ล้ามมนุษย์”, หนังสือพิมพ์โพสทูเดย์, ฉบับประจำวันอาทิตย์ที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^๒ อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๙/๒๐.

บ่วงโซ่ล่ามมนุษย์

“สังโยชน์” มีอยู่ ๑๐ อย่างได้แก่ ๑. ความเห็นว่าเป็นตัวของตน (สักกายทิฐิ) ๒. ความลังเลสงสัย (วิจิกิจฉา) ๓. ความถือมั่นศีลพรต (สีลัพพตปรามาส) ๔. ความพอใจในกาม (กามฉันทะ) ๕. ความคิดร้าย (พยาบาท) ๖. ความติดใจในรูปธรรม (รูปราคะ) ๗. ความติดใจในอรูปธรรม (อรูปราคะ) ๘. ความถือตัว (มานะ) ๙. ความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจะ) ๑๐. ความไม่รู้จริง (อวิชชา)^๔ ในพระไตรปิฎกให้ความหมายเอาไว้ว่า เป็นเครื่องผูกพันน้อยใหญ่^๕ เป็นกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ หรือธรรมที่มัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ เป็นเครื่องพันธนาการ^๖ นอกจากนั้นยังสัตว์ให้จมลงในวิภวภูมิตได้ด้วย^๗

จากลักษณะการผูกมัดนี้ คงไม่ต่างอะไรกับการที่สัตว์ทั้งหลาย (รวมถึงมนุษย์ด้วย) ถูกเครื่องพันธนาการผูกมัดเอาไว้ เป็น “บ่วงโซ่ล่ามมนุษย์” ให้สัตว์เหล่านั้นต้องกลับมาวนเวียนว่ายอยู่อย่างไม่มีวันจบสิ้น (Infinity) หากเปรียบกับปลา ก็เหมือนเบ็ดตกปลาที่มีปลายแหลมคมกริบ เกี้ยวปากปลาเอาไว้ ไม่ว่าปลาจะพยายามดิ้นสุดแรงเกิดให้พ้นจากคมเบ็ดนั้น ก็ไม่มีวันหลุดออกได้ หากเปรียบกับมนุษย์ ย่อมเหมือนกับ “บ่วงโซ่ล่ามมนุษย์” ที่ผูกมัดมนุษย์ไว้อย่างแน่นหนา ยากที่จะหลุดออกไปได้ เพราะอำนาจแห่ง ราคะ โทสะ และโมหะ ที่หลอกให้เราหลงเพลิดเพลินอยู่ในอำนาจแห่งกิเลส ดังนั้น บ่วงโซ่ล่ามมนุษย์นี้จึงมีสภาพ ล่องหน (Invisible Fetters) เกี้ยวโยงสัตว์ทั้งหลายเอาไว้โดยไม่ให้เห็นและไม่ให้รู้สึกตัว ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในขณะที่เราทุกคน “ไม่รู้” อยู่ บ่วงโซ่เส้นสุดท้ายคือ “ความไม่รู้จริง” ก็กำลังทำงานตามกระบวนการของมันอย่างแน่นหนาอยู่ทุกวินาที

เราจะหลุดจากบ่วงโซ่นี้ได้อย่างไร ??

หลายคนคงยังไม่ทราบว่า แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงตรัสวิธีละสังโยชน์เอาไว้แล้ว ด้วยการใช้มรรคและปฏิบัติเพื่อการแก้บ่วงโซ่ทั้ง ๑๐ เส้นนี้ให้หลุดออก ปลดพันธนาการที่จองจำผูกมัดใจเอาไว้ วิธีนั้นคือ “หลักสติปัฏฐาน ๔” คือกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นบาทฐานในการปฏิบัติโดยอาศัยหลักธรรมหมวดอื่น ๆ เพื่อเกื้อกูลกันเช่น หลักไตรสิกขา หลักโพธิปักขิยธรรม มีสัมมปธาน อธิบาท อินทรีย์ เป็นต้น เมื่อละสังโยชน์ได้แล้วจึงบรรลุมรรค ผล เข้าสู่ภาวะของการเป็นอริยบุคคล ๔ จำพวก มีพระโสดาบันเป็นกลุ่มบุคคลแรกที่ได้เข้าสู่กระแสพระนิพพาน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์เป็นอริยบุคคลจำพวกสุดท้ายตามลำดับ ดับกองทุกข์แล้วทั้งหมด ตัดสังโยชน์ได้ทั้งหมด สิ้นภพชาติแล้วถือเป็นบุคคลผู้บรรลุเป้าหมายสูงสุดแล้วในพระพุทธศาสนา

กลุ่มบุคคลแรกที่ยพยายามจนประสบความสำเร็จเราเรียกว่า “พระโสดาบัน” ซึ่งมีความสามารถที่จะตัดบ่วงโซ่ให้ขาดออกได้ ๓ เส้น คือบ่วงโซ่แห่งความเห็นว่าเป็นตัวของตน บ่วงโซ่

^๔ องค์กร. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

^๕ องค์กร. (ไทย) ๒๒/๔๓/๕๐๑, พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๙๘/๔๕๘.

^๖ พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๒๖๕/๓๖.

^๗ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๒/๓๘๐.

แห่งความล่งเลงสัย และบ่วงโซ่แห่งความถือนั่นศิลปรด ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกเลยหากในชีวิตประจำวันของเราจะได้เดินกระทบไหล่พระโสดาบันหลายต่อหลายครั้ง ตามโรงภาพยนตร์, ห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ เช่นเอ็มโพเรียม เวิลด์เทรด ฯลฯ เนื่องจากพระโสดาบันยังไม่สามารถตัดบ่วงโซ่ที่เหลืออีก ๗ เส้นให้ขาดลงได้ ท่านเหล่านี้ยังมีความพอใจในกาม ยังมีความคิดร้าย ฯลฯ หลงเหลืออยู่ พระโสดาบันจะยังคง “ชอบฟังเพลงแร็ป” และชอบถือกระเป๋า “หลุย วิตตอง” Louis Vuitton นอกจากนี้เรายังเอาหลักการละสังโยชน์นี้ มาเป็น “เกณฑ์ชี้วัดพระอริยบุคคล” ในทางพระพุทธศาสนาได้อีกด้วย ต่อแต่นี้ไป เราก็ไม่ต้องถกเถียงกันอีกต่อไปแล้วว่า “ท่านผู้นั้นผู้นี้เป็นพระอรหันตบุคคลหรือไม่ ?”

บทสรุป

ความสำเร็จจากการปฏิบัติตนที่ถูกต้องตามแนวทาง “สติปัฏฐาน ๔” ย่อมได้มาโดยไม่ยากลำบากจนเกินไป หากเรามีความเพียรพยายามและมีความเอาจริงเอาจัง ขอให้ลองจินตนาการวาดภาพตามว่า สังคมจะน่าอยู่เพียงใด หากทุกคนในสังคมมีแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อความหลุดออกจากบ่วงโซ่ลุ่มมนุษย์ ที่เป็นไปในทางเดียวกัน ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จช้าหรือเร็วก็ตามที แต่สังคมดังกล่าวก็จะเป็น “สังคมในอุดมคติ” เป็นสังคมที่สว่างด้วยปัญญา ปัญหาสังคมโดยมากจะหมดไปอย่างถาวร จะหลงเหลือก็แต่ความมีเมตตาเอื้ออาทร ความรักใคร่ซึ่งกันและกัน ไม่มุ่งร้ายต่อกัน ฯลฯ

ติดตามอ่านรายละเอียดของวิทยานิพนธ์นี้ หรือวิทยานิพนธ์ที่น่าสนใจเล่มอื่น ๆ เช่น “พระพุทธศาสนากับปัญหาจริยธรรมเรื่องการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในสังคมไทย” “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง” “ผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้อทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท” “ความสอดคล้องระหว่าง การเสริมสร้างสุขภาพเชิงพุทธกับการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทย” “กิจกรรมเชิงพุทธที่เน้นธรรมเรื่องหลักกรรมและชีวิตหลังความตายต่อความเศร้าโศกของผู้เคยสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก” เป็นต้น ได้ในงาน “สัมมนาวิทยานิพนธ์ดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๔” จัดโดยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันอังคารที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๓๐ น. ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

วิทยานิพนธ์ :

सानุ มหัทธนาตุลย์. “การศึกษาวิเคราะห์สังโยชนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๓.